

Andreja Erdlen

VLOGA STARŠEV V SODOBNI DRUŽINI

Obširnost teme letošnjega simpozija omogoča razmislek iz številnih zornih kotov. V prispevku smo lik staršev postavili v neposredno povezavo s fenomenom družine, ki je v zadnjih desetletjih doživela korenite spremembe, pri čemer smo se osredotočili predvsem na medsebojne odnose v družinski skupnosti.

Predmet analize so romani, namenjeni sedmošolcem v projektu Rastem s knjigo. Razlog za ukvarjanje z njimi je preprost in praktičen: zanimalo nas je, kako se družinsko življenje odraža v domačih literarnih delih, ki so namenjena širokemu krogu mladih bralcev in strokovnih delavcev. Osnovni kriterij za obravnavo je bil širok, zato se opredeljena tematika v različnih delih pojavlja z različno intenziteto. Začetno predvidevanje je, da v izbranih romanih, kljub perečim situacijam, ne pride do skrajno zaostrenih družinskih razmer.

The complex topic of this year's symposium allows for a reflection from several points of view. The article directly relates the notion of parents to the phenomenon of family, the latter having undergone profound changes over the last decades, and mostly focuses on mutual relations in family community.

The analysis focuses on novels, listed in the Growing Up with a Book project, aimed at 7th class of elementary school. The reason of this focus is simple and practical: we were interested in the ways family life is reflected in domestic literary works, aiming at the wide circle of young readers and experts. The basic criterion for the analysis being wide, the selected topic appears with different intensity in different works. The starting assumption is that family situations in the selected novels are not severely aggravated despite pressing problems.

1 Družina, starši, otroci

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je zapisano, da so starši *moški in ženske v odnosu do otroka* ali *moški in ženske, ki imajo otroke*. S tem se naslovna tema hitro razširi na družino in interakcije med člani, pa tudi na odnose med spoloma in še druga vprašanja s področja sociologije in psihologije. Snov za obravnavane romane je sama po sebi kompleksen družbeni pojav, ki odločilno vpliva na življenje posameznika, le da se v našem primeru naštetemu pridružijo tudi specifične literarne zakonitosti.

1.1 Tradicionalna in sodobna družina

Mirjana Ule in Metka Kuhar navajata, da je bila predindustrijska, a tudi moderna družina toga družbena institucija in patriarhalna skupnost, v katero so ljudje vstopali v določenem življenjskem obdobju s točno določenimi vlogami in namenom. Moški je bil hranitelj in avtoriteta družine, ženska pa gospodinja. S sklepanjem zakona in rojstvom otroka je prišlo do nastanka jedrne družine. Vsako odstopanje od te norme je bilo stigmatizirano. Poročiti se in imeti otroke je bila – zlasti za ženske – življenjska izpolnitev, znak odraslosti in zrelosti, zato sta bili socialni vloge partnerja in starša v tem smislu privlačni.

Red meščanskega zakona in družine je veljal za elementarno samorazumljivega. Pod eno streho je združeval ljubezen, zakon, skupno življenje, skupno gospodinjstvo, spolnost in rojevanje ter vzgojo otrok. Tu je romantična ljubezen nujno merila na zakon, zakon je samoumevno impliciral skupno življenje – skupno bivanje in spolnost ter s tem rojevanje in vzgojo otrok, torej oblikovanje družine.¹

Od časov moderne do danes so se pravila, na katerih ljudje utemeljujejo svoje zasebno življenje, spremenila, predvsem pa zelo razrahljala. Avtorici ugotavljata, da se manjša število jedrnih družin, nadomeščajo pa jo različne kombinacije ljudi in družinskih skupnosti: homoseksualne in enostarševske družine, otroci iz različnih zakonov, zunajzakonska partnerstva, socialno starševstvo, nadomestne matere ipd. Stabilna obdobja partnerstva so vedno manj stalna, menjujejo se z obdobji eksperimentiranja v odnosih, posledično pa družina postaja vedno bolj fluidna skupnost.

Rahljanje patriarhalne tradicije je prineslo večjo enakopravnost med spoloma pa tudi med generacijami. Toda večji posluš za individualne potrebe posameznih družinskih članov, opozarjata avtorici, prinaša nove konflikte in drugačen način preživljanja družinskega vsakdana. Število ločitev in poudarjanje individualizacije povzroča posebno družinsko dinamiko, pri čemer je potrebno veliko usklajevanja med člani in njihovimi potrebami. Praviloma so, kljub večji enakopravnosti na vseh ravneh, ravno ženske tiste, ki ob mreži svojih socialnih pomočnic ter znatnih fizičnih in psihičnih naporih ter celi vrsti drugih nalog, to načrtujejo in vzdržujejo.

Družina vedno bolj izgublja pomen ekonomske skupnosti, saj postaja predvsem socialno-emosivna skupnost. Alenka Švab poudarja, da je družina predvsem preplet socialnih odnosov. Na mesto materialnih interesov je stopila romantična ljubezen, število otrok se je zmanjšalo, ti pa vedno dalj časa ostajajo v primarni družini. Mlada generacija v lastno družino – če sploh – vstopa v različnih življenjskih obdobjih, formalno sklepanje zakona pa je vedno manj pomembno. Današnje družinsko življenje pravzaprav najboljše opredelimo s principom začasnosti in dinamičnosti ter številnimi prehodnimi socialnimi vezmi, medtem ko biološke vezi stopajo v ozadje.

1.2 Norme pri sodobni vzgoji otrok

Če je družina na eni strani postala ohlapna in fluidna skupnost, zveza med zakonom in reprodukcijo pa malo pomembna, postaja sodobno starševstvo na drugi strani

¹ Mirjana Ule, Metka Kuhar, Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja, v: *Mladi, družina, starševstvo*, str. 55–56.

vedno bolj normativno in rigidno. Mirjana Ule in Metka Kuhar izpostavljata, da je vzgoja po mnenju strokovnjakov nadvse odgovorna naloga – postala je znanost, starši pa, po mnenju Alenke Švab, amaterski učitelji in psihologi. Pri tem se mrzlično poslužujejo proučevanja vzgojnih nasvetov, ki obljubljajo zahtevan uspeh, kajti neuspeh predstavlja grožnjo družbenega padca. Starši so postali nadpomembni, saj se je, tako Renata Salecl, razvilo prepričanje, da lahko radikalno vplivajo na otrokov razvoj. Toda *»ne glede na to, kako zelo starši upajo, da bodo z načrtnim delovanjem dosegli določen učinek, se morajo sprijazniti, da se otrok ne da sprogramirati in da bodo ti dejanja staršev vselej interpretirali po svoje.«*²

Otrok je v ekonomskem smislu postal strošek, otroštvo in vzgoja otrok pa projekta, ki potrebujeta skrben nadzor. Upravljanje otroka traja, dokler je odvisen od staršev, ta čas pa se podaljšuje. Otroci se pod tolikšnim nadzorom, opozarja Alenka Švab, težko razvijejo v avtonomne posameznike. Skrbi za blaginjo se v tem smislu pridružuje skrbno izbrano izobraževanje in številne aktivnosti v prostem času. Tamara Narat in Urban Boljka govorita celo o konstruktivnosti *otrokocentričnosti*, pri katerem ni dovolj samo pozornost staršev, pač pa je treba otroka postaviti na prvo mesto. Otrokocentričnost pomeni tudi pretirano zaščito in nadziranje otrokovega vedenja. Pogoj za njegov nastanek sta gospodarska blaginja in potrošništvo, pomembno vlogo pa imata še izobraževalni sistem in razvojna psihologija. Otroci so postali človeški kapital, za dobre starše pa veljajo tisti, ki imajo nadpovprečnega otroka. Otrokocentričnost je postala družbena norma, ki se ji ni mogoče izogniti. Celó v primerih, ko posamezni starši delujejo mimo nje, so še vedno v odnosu z njo. Namen ustvarjanja takšnih okoliščin je učinkovit družbeni nadzor.

1.3 Vloga matere in očeta

Odločitev za materinstvo postaja vedno bolj pretehtana, ker so za mlade ženske v enaki meri kot družina pomembni tudi izobrazba, delo in kariera. Mirjana Ule in Metka Kuhar opozarjata, da so se ženske v danih okoliščinah znašle v hudem precepu, saj se morajo zaradi otroka odpovedati drugim življenjskim možnostim, ali se zaradi kariere odpovedati otroku ali pa zaradi obojega času zase. Znajdejo se v vrtincu različnih želja in zahtev.

Alenka Švab materinstvo pojmuje kot retardirano vlogo, ki je v veliki meri ohranila nekdanjo zastarelo in nespremenjeno obliko. Ženska je preko materinske vloge še vedno subjekt, ujet med naravo in kulturo. Čeprav so ženske osvobojene jarma reprodukcije, je prelaganje materinstva samo na videz svobodno in subjektivno, saj ga v resnici določajo zunanji dejavniki, predvsem trg delovne sile. Avtorica zaključuje, da se temeljna načela družinskega življenja v bistvu niso veliko spremenila, njihovo spreminjanje v korist žensk je zelo počasno in pogosto samo navidežno.

Vloga očeta je bila skozi zgodovino definirana predvsem z avtoriteto in materialno preskrbo, v zadnjem času pa pridobiva še druge družinske vloge, pri čemer pa je večina družinskega dela še vedno dodeljena ženski. Če že, se moško delo v družini nanaša na prijetnejša opravila, povezana z otroki, redkeje pa na vsakodnevna

² Renata Salecl, *Tek na mestu*, str. 157.

rutinska opravila, za katere spet pogosto skrbijo druge ženske. Avtorica meni, da se delitev dela ne dogaja med spoloma, ampak po socialni mreži ženskih pomočnic.

2 Družina, starši, otroci v sodobni mladinski književnosti

Ker bomo družino in pojave, povezane z njo, opazovali skozi izbrana literarna dela, v skladu z naslovom simpozija, pred analizo izpostavljamokratko pripombo v zvezi s formiranjem in dojemanjem literarnih likov. Alojzija Zupan Sosič v *Teoriji pripovedi* navaja, da o njih pogosto razmišljamo kot o človeških bitjih, čeprav dejansko ne gre za živa bitja, ampak za like, nastale iz določene literarne situacije in jezika. Zato na eni strani predstavljajo vez med fikcijo in resničnimi ljudmi, med literarnim konstruktom in realnostjo, na drugi pa med seboj najbolj učinkovito povezujejo vse literarne prvine. Literarna oseba je torej ena izmed pripovednih prvin, ki je delno primerljiva z resničnimi ljudmi:

Literarna oseba je pripovedna prvina, povezana z dogajanjem. Konstruiramo, doživljamo in razlagamo jo kot dvojno identiteto, tj. literarno podobo nekega posameznika, delno primerljivo z resničnimi ljudmi, hkrati pa jo razumemo kot literarni konstrukt avtorja in bralca, odvisen od dveh ključnih izvorov: od stopnje mimetičnosti ali imitacije in od jezikovnih mehanizmov oziroma od literarne norme.³

Pri analizi smo sicer upoštevali celovitost izbranih literarnih del, vendar smo se osredotočili na naslednje teme in motive: družina in njene oblike, medosebni odnosi, vloga matere in očeta, pa tudi vzgoja in položaj otrok. Vrstni red romanov, ki sledi, je določen z intenziteto naštetega.

2.1 Predstavitev izbranih romanov

Iskanje Eve Damijana Šinigoja, urednika, prevajalca, kolumnista in scenarista, je avtorjev prvi roman, namenjen mladostnikom, odličen 'road trip', ki je kljub latentno prisotni nevarnosti poln neškodljivih preobratov in humorja. Nasproti si stojita enostarševska in tradicionalna družina, v resnici pa lika dveh zelo različnih očetov. Ne eni strani Evin, ki po ženini smrti hčerko vzgaja sam in je do nje preveč zaščitniški, na drugi pa Leonov oče, najstnik v odraslem telesu, ki ga ne poskuša regulirati niti žena, če ni to res neizbežno. Dejstvo je, da ravno nebrzdan Ansgar kot stranski lik, s svojim impulzivnim ravnanjem povzroča celoten potek romana s številnimi nepredvidljivimi in duhovitimi pripetljaji. Roman, ki ga je leta 2014 izdala založba Miš, so sedmošolci prejeli v šolskem letu 2015/2016.

V šolskem letu 2017/2018 je bil izbran roman *Zvezde vabijo*, ki ga je leta 2016 izdala Mladinska knjiga. Podobno kot Šinigoj je Miha Mazzini priznan prozaist, prevajalec, kolumnist, scenarist, pa tudi režiser. Čeprav je to šele njegov drugi mladinski roman, je zanj leta 2016 prejel nagrado modra ptica, leta 2017 pa je bil nominiran za nagrado večernica. V ospredju romana *Zvezde vabijo* je Kajina nesposobnost zapeti na resničnostnem šovu – čeprav je dejansko odlična pevka – kar

³ Alojzija Zupan Sosič, *Literarna oseba. Literarna oseba kot dvoživka*, v: *Teorija pripovedi*, str. 191.

je posledica negativnega vpliva njenih virtualnih prijateljev. Sicer je dekle precej diskrepanten lik, saj je pri sedemnajstih sposobna skrbeti za mamo in brata ter izzvati in premagati skupino nasilnih fantov, ne zmore pa si izboriti svojega prostora v razredu in obračunati z nesramnimi sošolkami, predvsem pa naivno nasede pastem virtualnega prijateljstva. V ozadju osrednjega dogajanja bralec spoznava različne usode odraslih likov: Kajina mama se je kot mlada lepotica zaljubila v precej starejšega moškega, po mnogih letih pa se je zapuščena, zgarana in odvisna od alkohola vrnila z dvema otrokoma v rojstni kraj; na drugi strani pa je zadovoljna in iskriava Kajina babica, ki je ravno tako bila samohranilka in si je, kljub temu da se je morala odpovedati mladostnim sanjam, uspela urediti življenje. Tudi Petrov oče, ki ga je zaradi brezposelnosti mučil brezup, si je uspel stabilizirati življenje ob skrbi za pasjega najdenčka. Težave zakonskih zvez se prav tako ne končajo vselej tragično – Ananim staršem je uspelo zgladiti težave in odpotovati na druge medene tedne, medtem ko protagonistka uživa s svojo bonvivansko babico. Nasprotje Kajinemu talentu in revščini predstavlja še sošolka Viktorija z mamo, ki je zastavljene cilje navajena doseči z zlorabo socialne in finančne premoči.

V primerjavi z *Iskanjem Eve*, kjer je družina zgolj okvir za potovanje in oteženo srečanje zaljubljenih mladostnikov, odrasli pa poganjalci literarnega dogajanja, se v *Zvezdah vabijo*, čeprav na obrobju dogajanja, odkriva cela paleta usod odraslih ljudi. Najbolj sicer Kajine mame, ki je soodgovorna za hčerkinе težave in s tem za zaplet romana.

S približno enako intenziteto, vendar večjo kot v prejšnjih dveh romanih, se družina in njena dinamika pojavlja v *Avtobusu ob treh* Nataše Konc Lorenzutti in *Spričevalu* Slavka Pregla. Razlika je le, da se v prvem pripetljaji dogajajo znotraj dveh ljubečih družin in do prelomnih dogodkov ne pride, v drugem pa najstniške težave narastejo v družinske, a na koncu izzvenijo v šaljivem 'preglovskem' tonu.

Tinetova številna družina v *Avtobusu ob treh* je skoraj idealna, njen temelj pa predstavlja spoštljiv in ljubeč odnos med starši. Konflikti, ki nastajajo med družinskimi člani, nikoli ne prestopijo meje dovoljenega. Središče družine predstavlja stabilna, praktična in zdravorazumska mama, medtem ko je oče že v izhodišču bolj samosvoji in manj dostopen. Polega tega ga doleti huda bolezen, zato postane njegov lik kompleksnejši in se pokaže tudi kot nemočen, obupan in prestrašen bolnik. Uroševo družinsko življenje je bolj razgibano, saj je njegov oče zaradi bolezni umrl. Po desetih letih samskega življenja si mama želi urediti življenje z novim partnerjem in otrokom, čemur Uroš nasprotuje. Njegova enostarševska družina se torej razširi, fant pa se mora sprijazniti z novimi družinskimi člani in medosebnimi odnosi. Roman, ki je nadaljevanje *Društva starejših bratov* (2013), je leta 2016 izdala založba Miš, sedmošolci pa so ga prejeli v šolskem letu 2018/2019.

V šolskem letu 2007/2009 smo obravnavali Preglovo *Spričevalo*, ki ga je leta 2005 izdala Mladinska knjiga. Z Matejevimi vse hujšimi delikti, ki so preplet neposrečenih šolskih okoliščin in mladostniškega upornišva, postajajo njegove težave vedno bolj očitne in s tem tudi vedno bolj družinske, pri čemer je slabo šolsko spričevalo še najmanjši problem. Matej do svoje družine sicer občuti distanco in se v precejšnji meri zaveda prestopništva, kljub temu pa ni zmožen predvideti posledic svojih dejanj. Odrašča v tradicionalni družini, s preobremenjeno mamo in očetom, ki v odnose poseže le, kadar družina potrebuje intervencijo avtoritete. Odnosi med družinskimi člani so zelo tradicionalni in bolj odražajo razmere, v kakršnih je odrasčala generacija staršev današnjih najstnikov. Čeprav je v začetku

romana videti, da bodo težave skrajno posegle v družinsko življenje, se na koncu izkaže, da gre le za zaostrene pobalinsčine, kar bi do določene mere lahko trdili tako za like sinov kot njihovih očetov. Glavno sporočilo romana je, da niso šolska spričevala tista, ki so najpomembnejša, saj se ta še lahko popravijo, v življenjskih spričevalih pa popravnih izpitov pogosto ni.

V Preglovi *Odpravi zelenega zmaja*, ki ga je Mladinska knjiga izdala daljnega leta 1976, so vragolije še bolj očitne. V ospredju so trije pobalini, zraven njih pa še nekaj let starejši Bob, ki na prehodu v odraslost prevzema zdaj pobalinsko, zdaj očetovsko vlogo. Trk generacij je oster, starševsko razumevanje mladostniškega sveta bolj izjema kot pravilo, upiranje mladih pa pogosto. Tudi obravnava starševskih klofut je mimobežna, doživete so kot še ena izmed nevšečnosti, ki jo je v odrasčanju pač treba prestat. Zanimivo je, da je delo dobilo naslov ravno po pripetljaju s stranskim deklislim likom Janjo, ki je, za razliko od fantov, nerazumevanje s starši doživela tako intenzivno, da je pobegnila od doma. Knjigo smo podeljevali v šolskem letu 2014/2015. Leta 1976 je v režiji Staša Potočnika nastala nadaljevanka *Odprava zelenega zmaja*, scenarij zanjo pa je napisal Slavko Pregl.

Tudi Dušan Čater, čigar roman *Pojdi z mano* je izšel pri založbi Goga leta 2008, je bil scenarist za istoimenski film, ki ga je režiral Igor Šterk. Matej Manc živi v slabih družinskih razmerah, kjer vladajo pomanjkanje, nasilje in alkohol. Zato ga v šoli po krivem obtožijo kraje, katere posledica bo izključitev. Obupan nad brezizhodno situacijo, predvsem pa v strahu pred nasilnim očetom, se Manc odloči, da bo s svojim najboljšim prijateljem in še dvema sošolcema sodeloval na fotografskem natečaju Neznana Slovenija. Družba se odpravi na podeželje, na nekdanjo domačijo Matejevega dedka, na katero ga vežejo lepi otroški spomini. Sprva začudeni nad zastarelimi razmerami v vasi, se vzvišeni in zaničljivi mestni mladostniki znajdejo v pasti, iz katere ne najdejo poti v civilizacijo. Dva dneva in dve noči pešajo v krogih. Telefoni odpovejo, hrane zmanjkuje, vreme se spreminja, opreme nimajo, vrh vsega pa se jim dozdeva, da jih nekdo neprenehoma zasleduje. V tako napetih okoliščinah se zaostreni odnosi med njimi še poslabšajo, Mina in Špurč pa se pod naraščajočim pritiskom brezizhodne situacije zlomita – hčerka umetnikov in sin obrtnikov, za katera je bilo v življenju vedno poskrbljeno. Nasprotno pa Oto, ki živi sam z očetom, ker ju je mama zapustila, in zlorabljeni Manc vse pritiske zdržita; Oto kot mediator, saj je edini, ki zna komunicirati z vsemi člani odprave, Manc pa kot najstabilnejša oseba, ki se celo poskuša zoperstaviti zalezovalcu. Družinska ozadja protagonistov so še kako pomembna, finančno udobje pa ne doprinese nujno k usposobljenosti za razreševanje življenjskih težav. Njihova odprava je pravzaprav iniciacija v svet odraslosti. Dušan Čater, čigar roman smo sedmošolcem podeljevali v šolskem letu 2009/2010, je tudi urednik, prevajalec, kolumnist, v glavnem pa prozaist za odrasle.

Scenarist, gledališki, radijski, filmski in televizijski režiser je tudi Vinko Möderndorfer, ki je ob tem še pisatelj, pesnik, dramatik in esejist. Njegov prvi roman za mladostnike *Kot v filmu* je pri Mladinski knjigi izšel leta 2013, istega leta je dobil nagrado modra ptica, leta 2014 pa še nagradi večernica in desetnica. V projektu Rastem s knjigo je bil izbran v šolskem letu 2013/2014. Družinsko življenje osrednjega lika, trinajstletnega Gašperja, je kompleksno. Roman se začne tik pred razpadom na videz tradicionalne družine, ko se medosebni odnosi začnejo krhati, z njimi pa razkrivati skrivnosti iz preteklosti. Iz zadovoljne tričlanske družine, v kateri mama kar naprej brklja po kuhinji, prepeva in peče palačinke, se z njeno brezposelnostjo začnejo dogajati velike spremembe. Mama postaja vedno bolj otopela in se občasno

sploh ne zaveda okolice; v glavnem sedi v kuhinji pri oknu in opazuje nebo. Toda to je šele začetek, kajti njena brezvoljnost ne izvira samo iz brezposelnosti, pač pa vse bolj očitno izhaja iz težav z možem. Ta je trenutno na prehodu v drugo zvezo, v kateri pričakuje otroka. Po hudem prepiru mama izgine, Gašper pa se začasno preseli k nekonvencionalnemu prijatelju iz mamine mladosti. Maks, za katerega se izkaže, da je njegov oče, fantu končno razkrije vso resnico o družinskih vezeh in preteklih neposrečenih odločitvah, ki zahtevajo razrešitev.

Skozi Gašperja je zapisana celotna geneza družine, njen razpad in razraščanje v razširjeno, nekonvencionalno družino, s katero so zadovoljni vsi člani. Mama se je vrnila h Gašperju in si poiskala začasno službo, spet bo začela slikati. Gašper bo obdržal stike tako z Jožetom kot Maksom. Bralec ob Gašperju sledi transformaciji odraslih in njihovi osebni rasti, pa tudi nemoči, lažem in neskladnosti osebnih nazorov z življenjsko prakso.

Tudi v drugem Möderndorferjevem mladinskem romanu, *Kit na plaži*, ki je pri Mladinski knjigi izšel leta 2015, v projektu Rastem s knjigo pa smo ga obravnavali v šolskem letu 2016/2017, je središče dogajanja družina, ki pa se od tradicionalne razlikuje v tem, da ima mlajši otrok downov sindrom. Z njegovim rojstvom se je življenje uspešne in premožne družine z nadarjeno hčerko zapletlo in spremenilo. Jedro družinskih težav je nezmožnost članov sprijazniti se z invalidnostjo enega izmed njih. Čeprav zanj materialno lepo skrbijo, se o Igorju ne pogovarjajo, predvsem pa živijo v precejšnji osami. Nika svojim sošolcem ne pove, da ima brata in nikogar ne povabi k sebi domov. S svojim ravnanjem pa samo posnema starše. Nikina mama je ostala doma pod pretvezo, da bo skrbela za sina. Oblači se v črno in poseda v salonu, zaradi česar imata z Niko precej napet odnos. Namesto mame za vse poskrbi hišna pomočnica Breda, nezaposlena diplomantka umetnostne zgodovine, ki je mamin antipod, saj ima bolj praktičen, veder in spravljiv odnos do življenja. Tudi oče, uspešen biolog in dvakratni doktor znanosti, je bolj sprijaznjen s svetom in bolnim otrokom, za katerega v primerjavi z ženo aktivneje skrbi. Starši imajo težave sami s sabo, saj se ne morejo soočiti z danimi življenjskimi okoliščinami, česar se v celoti niti ne zavedajo. Avtor je roman priredil v dramsko besedilo in zrežiral istoimensko predstavo, ki se je uvrstila v platformo Zlata paličica.

Čeprav je v obeh Möderndorferjevih romanih družinsko dogajanje zelo intenzivno, pa je roman, v katerem je družinska tematika z medsebojnimi odnosi, tudi zaradi nasilja, najbolj pereča, *Na drugi strani* Neli Kodrič Filipič. Gre za prvo delo, uvrščeno na seznam projekta Rastem s knjigo, torej smo ga podeljevali v šolskem letu 2006/2007, izdala pa ga je Mladinska knjiga leta 2004.

Svitovo prestopništvo in psihične težave izvirajo iz maminih nerazrešeni problemov, ki se vlečejo iz preteklosti. Res je, da je fant nenehno sam in zato čustveno in psihično zanemarjen, toda do tako kritične situacije pripeljejo konflikti med očetom in mamo. Kot mlada in revna študentka slikarstva je Svitova mama podlegla obljubam vabljivega življenja z mladeničem iz ugledne in premožne družine. Pri tem pa ni samo zatajila sebe in se v celoti prilagodila življenju in zahtevam svojega moža, pač pa se je zaradi tega sprla z očetom in primarno družino, spora pa ni uspela razrešiti. Tekom let so se pojavile tudi zakonske težave. Pri tem ni najbolj problematično to, da oče vstopa v zvezo z drugo žensko, pač pa da je prezirljiv do svoje žene. Nasilje sprva izraža na prefinjen način, z izbiro besed in tonom glasu, vedno bolj artikuliranemu besednemu nasilju pa se slednji pridruži fizično. Mama, čeprav pravnica, do Svitovega poskusa samomora nima moči, da bi ustrezno odreagirala.

Šele potem poišče psihoterapevtsko pomoč in si z ločitvijo na novo zastavi življenje, predvsem pa poskuša razrešiti družinske težave iz preteklosti. Medtem se Svitov oče odseli, pri čemer se izkaže, da niti do sina ne občuti naklonjenosti, saj se osredotoča samo na uničen družinski ugled in sankcioniranje neprimernih dejanj.

Vzporedno z razreševanjem maminih težav se začnejo razreševati tudi sinove. Svit ni samo nemočna žrtev, je tudi rabelj, ki krajo družinskega nakita podtakne dolgoletni hišni pomočnici, predvsem pa se psihično in fizično izživlja nad mlajšim sošolcem. Do mame je prav tako zajedljiv in zaničljiv. Toda celotna situacija mu povzroča tolikšno stisko, da nekontrolirano vpada v obdobje med drugo svetovno vojno, kjer se vedno znova srečuje s fantom, s katerim se slednjič spoprijatelji. Ko se družinski problemi začnejo razčiščevati, se izkaže, da njuna srečanja niso bila naključna, pač se je povezoval s svojim dedom, maminim očetom. Na ta način se družinska anamneza, ki se vleče skozi generacije, razkrije in začne zdraviti.⁴

V nadaljevanju bomo romane, izbrane v projektu *Rastem s knjigo*, pregledali skozi prizmo socioloških ugotovitev v zvezi s sodobno družino, vzgojo in starševstvom, kakršne smo predstavili v prvem poglavju.

2.2 Kakšna je družina v slovenskih mladinskih romanih v projektu *Rastem s knjigo*?

V obravnavanih delih se družina in z njo povezani motivi z različno intenziteto vraščajo v tkivo besedila. Ponekod se pojavljajo zgolj kot kulisa za osrednje dogajanje ali kot stranski motiv. Med te štejemo *Odpravo zelenega zmaja*, *Iskanje Eve* in *Zvezde vabijo*. Z večjo intenziteto se motiv družine pojavi v *Avtobusu ob treh* in *Spričevalu*. Čeprav se v prvem dogajanje osredotoča na počitniške pripetljaje dveh mladostnikov v krogu družine in je ta tako za protagonista kot potek dela

⁴ Roman *Soncu ni zaupati* nizozemskega ilustratorja in pisatelja Daana Remmerts de Vriesa s še večjo pretanjenostjo in silovitostjo kot *Na drugi strani* obravnava motiv medvrstniškega nasilja in nemoč staršev. V prevodu Katje Ručigaj izšel leta 2018 pri založbi Miš, v materinščini pa je bil izdan leta 2015. Naslednje leto je prejel nizozemsko nagrado in bil uvrščen v zbirko najboljših knjig za mlade Bele vrane po izboru Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu. Elmer pravzaprav živi v tradicionalni družini, le da sta vlogi očeta in matere v marsikaterem pogledu zamenjani. Mama je tista, ki poleg materinske vloge opravlja tudi vlogo uspešnega skrbnika družine in lahko oče, ki ima s komunikacijo z zunanjim svetom nekaj težav, ostaja doma in gospodinj, kasneje pa se zgolj iz veselja zaposli kot pomožni delavec v vrtnarskem centru. Starši si zelo želijo, da bi pomagali Elmerju pri vključitvi v družbo in ga obvarovali pred njegovimi nasilnimi izpadi, vendar tega ne zmorejo, saj ne dojemajo, da so sinove reakcije posledica nasilja in izolacije, ki jo vrstniki izvajajo nad njim. Takšna brezizhodna situacija nastane deloma zato, ker je Elmer ne zmore ustrezno razložiti in ker si je dejansko težko predstavljati, kaj vse občutljivega Elmerja iritira, predvsem pa zato, ker je brez dobrega poznavanja celotnega konteksta skoraj nemogoče razložiti vse pretkane nianse nasilja, ki jih sošolci izvajajo nad njim. Razen pri psihologinji, pa še te Elmer ne dojema kot zaveznice, pri vseh odraslih naleti na nerazumevanje. Starši mu sicer ponujajo rešitve, ki so načeloma prave, vendar ne za otroka, kakršen je Elmer. V svoji zaskrbljenosti in želji po razrešitvi ga prevečkrat potisnejo v situacije, ki jim ni kos, in se ne vprašajo, kaj je tisto, kar si on zares želi. Najhuje pa je, da pri vseh pedagoških delavcih ne naleti samo na nerazumevanje, pač pa tudi na obsodbe, čeprav je ravno šola (ali tabor) izvor Elmerjevih težav. Njegovi prestopki niso nič drugega kot obupan klic na pomoč, borba za preživetje in krik po sprejetosti.

pomembna, je v osrednjem delu *Spričevala* družina za življenje starejšega sina in končno razrešitev dogajanja bolj bistvena. V *Pojdi z mano*, še bolj pa v *Kitu na plaži*, *Kot v filmu* in *Na drugi strani* motiv družine in medosebnih odnosov močno zareže v jedro romana.⁵

V vseh delih, razen v *Odpravi zelenega zmaja*, kjer je bolj kot družina v ospredju trk med starejšo in mlajšo generacijo, in v *Spričevalu*, kjer imamo opravka z jedrno družino, lahko opazimo vsaj delni odmik od tradicije. V delih *Iskanje Eve*, *Zvezde vabijo* in *Avtobus ob treh* so enostarševske družine postavljene ob bok jedrnim družinam. Zaradi mamine smrti stoji Evina enostarševska družina v *Iskanju Eve* nasproti Leonovi jedrni; Kajini družini iz *Zvezd vabijo*, ki živi brez očeta in z obupano mamo, vmes pa dekle materinsko skrbi za svojega mlajšega brata, stoji nasproti Anina družina, katere starši so uspešno zgladili spore, ob tem pa zanjo skrbi še babica; Uroševi enostarševski družini, ki se ji po očetovi smrti po desetih letih pridruži očim, stoji v *Avtobusu ob treh* nasproti Tinetova velika družina. Tine pravi:

V bistvu sta v redu, precej znosna starša. Poleg tega sta še vedno poročena. Nekaj mojih sošolcev ima že ločene starše ali pa take, ki so v nekakšnih prijateljskih odnosih, vendar ne živijo skupaj. Eni imajo dva očeta, od katerih je prvi originalen in ga vidijo ob nedeljah, drugi, nadomestek, ki živi z mamo, pa jih vozi v glasbeno šolo, na košarko ali judo, jim pomaga pri domačih nalogah, obeša njihove nogavice in jih sprašuje, ali je v šoli kaj novega. Moj, oče, Andrej Lavrenčič, od katerega sem dobil triindvajset kromosomov, je inženir elektrotehnike. Imam ga ob delovnikih in čez vikend, kar je včasih čisto preveč, saj zna biti siten za dva skupaj in vzkipljiv kot turška kava.⁶

Ta vzorec opazimo tudi v romanu *Pojdi z mano*, kjer ima družina simbolno vlogo, predvsem v smislu socialnega statusa. Gorazd Trušnovec je v spremni besedi zapisal:

Namreč, osnovni štirje liki niso kar padli z neba oziroma iz nekega praznega in naivnega prostora sodobnega mesta, ampak v najboljši deterministični maniri ponavljajo vzorce svojih staršev. Staršev, ki so še kako vpeti v ekonomsko tranzicijo in vse močnejšo razredno delitev. Osnovni štirje liki z načinom svojega delovanja nadvse jasno ponazarjajo posledice družbenega razslojevanja, ki je najintenzivnejše potekalo prav v času njihovega rojstva oziroma formiranja osebnosti.⁷

⁵ V novejših tujejezičnih romanih najbolj izrazito družino obravnava prevajalec in teatrolog Jurij Šebesta. Svoj prvi roman za mladostnike *Pes pa v smeh* je izdal leta 2008 in je dobitnik nagrade slovaške sekcije IBBY za najboljšo knjigo za mlade in Častne listine IBBY, nominiran pa je bil tudi za prestižno slovaško nagrado anasoft litera. V slovenščini je v prevodu Diane Pungeršič pri Mladinski knjigi izšel deset let za izvirnikom. Dogajanje romana se odvija skozi oči petnajstletnega Tomaša, ki ima precej mladostniških težav in te so središče romanesknega dogajanja. Pomembno vlogo pa odigrajo tudi njegovi predniki, saj sta zelo plastično okarakterizirana ne samo mama in oče, pač pa tudi dedek in babica ter pradedek in prababica po mamini strani. Osebe in njihovi medosebni odnosi so zelo kompleksni, daleč od črno-bele karakterizacije. Roman, razdeljen v štiri poglavja, je dejansko plejada neke družine, v katero zarežejo (sedanji in pretekli) prelomni življenjski dogodki – vojna, ločitve, sklepanje novih partnerstev, karierne in finančne težave, burni medosebni odnosi, bolezni in smrt – vendar so predstavljeni tako, da so, kljub njihovi skrajni resnosti in grenki usodlini, humoristični. K naštetim težavam spadajo še številni Tomaševi ljubezenski problemi, ki mu povzročajo nemalo nevšečnosti. Družinski mediator je psička Žofka.

⁶ Nataša Konc Lorenzutti, *Avtobus ob treh (ali Društvo mlajših starejših bratov)*, str. 6.

⁷ Dušan Čater, *Pojdi z mano*, str. 275.

Protagonisti so torej postavljeni v kontrast: na eni strani sta vzdržljiva Manc in Oto, ki prihajata iz neurejene in enostarševske družine, na drugi pa razvajena Špurč in Mina, ki sta iz preskrbljenih jedrnih družin. Toda optika je tukaj obrnjena – čvrsti značaji so posledica borbe, predvsem tiste, ki izvira iz manj ugodnih družinskih razmer.

Veliko bolj odločilno vlogo ima motiv družine v romanih *Kit na plaži*, *Kot v filmu* in *Na drugi strani*. V *Kitu na plaži* se družina ne more sprijazniti z boleznijo svojega mlajšega otroka. O njej sploh ne govorijo, predvsem pa živijo, še zlasti mama, v izolaciji. To ima negativen učinek na vse družinske člane, predvsem pa na njihove medosebne odnose. Zares zapleteno je družinsko življenje v *Kot v filmu*, kar vpliva tako na razvoj protagonista kot literarnega dogajanja. Na videz tradicionalna jedrna družina najprej razpade, nakar se izkaže, da je Jože v resnici Gašperjev oči. V vmesnem času fant živi pri maminem prijatelju, sčasoma pa spozna, da je to njegov pravi oče. Ta je posebej in nekakšen modrec, ki svojemu sinu odkrije marsikatero življenjsko modrost. Med drugim tudi o družini, katere pravi temelj naj bi bila romantična ljubezen:

Pri ljudeh je drugače /.../, ljudje poznamo več vrst družin. Ljudje lahko živimo tudi sami. Mame lahko imajo otroke tudi same. Ljudje smo lahko skupaj, lahko pa se tudi ločimo. /.../ Če se nimajo več radi, se ljudje razidejo. /.../ Če hočeta dva živeti skupaj, se morata imeti rada. In ni dovolj, da ima rad samo eden. Oba se morata imeti rada. Če ni tako, je bolje, da se ločita. In to ni nič strašnega. Tako je življenje.⁸

Sprva zelo zaostrene razmere se lepo uredijo v eni izmed sodobnih oblik družinske skupnosti:

Sicer pa ne vem, kaj je za koga problem. Mogoče je za mamo to, da ni več z atom, rešitev problema. Mogoče je za ata nov dojenček blazna sreča. To, da je Maks končno z mano naselil modro sobo, je najbrž zanj tudi sreča.⁹

Gašper nato zaključí: »Končno nekaj dobrega iz vsega tega. Imam dva ata.«¹⁰

Najbolj kompleksne družinske razmere so v romanu *Na drugi strani*, ker se problemi raztezajo skozi več generacij in časovnih obdobij, situacija pa je dodatno zaostrena zaradi družinskega in medvrstniškega nasilja. Osrednji problem romana predstavlja Svitova mama, ki nerazrešene težave s samo sabo, svojimi starši in partnerjem, nehoti prenaša na sina. Iz otopelosti, ki je pri materinskih likih še bolj očitna v *Zvezdah vabijo*, *Kitu na plaži* in *Kot v filmu*, jo prebudi šele sinov poskus samomora. Kajina mama se po zakonskem brodolomu komaj drži nad vodo, vlogi med mamo in hčerko pa sta obrnjeni. Njen kontrast je radoživa in trdna Anina babica. Zelo podobno je v *Kitu na plaži* in *Kot v filmu*, le da je v zadnjem še bolj zaostreno. V *Kitu na plaži* je mama zaradi sinove bolezni odmaknjena od življenja, a je še vedno preskrbljena in urejena, njen zakon ni ogrožen, hkrati pa ima gospodinjsko pomočnico, ki igra vlogo njenega antipoda. V *Kot v filmu* je situacija bolj pereča, saj je mama popolnoma otopela, brezposelna, njen zakon razpada, na površje priplavajo pretekle skrivnosti. Mama v *Avtobusu ob treh* predstavlja steber

⁸ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 210.

⁹ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 230–231.

¹⁰ Vinko Möderndorfer, *Kot v filmu*, str. 231.

družine, v *Spričevalu* je tradicionalna, v *Iskanju Eve* pa mrtva, vendar vrzel deloma zapolnjuje nona, medtem ko je Agnetha precej nepomemben lik. V *Pojdi z mano* Špurčeva mama ni niti omenjena, Otova je pobegnila, Mančeva je povsem nepomemben in nemočen lik, Minina pa je razvajena gledališka diva. Značilno je, da ne glede na to, kako aktivno vlogo igrajo matere v družinskem življenju, ima njihovo (ne)delovanje daljnosežne posledice na družino, predvsem pa na življenje njihovih otrok. Prav zares polnokrven in pozitiven materinski lik je samo mati v *Avtobusu ob treh*, povsem otopele pa so matere v romanih *Zvezde vabijo*, *Kit na plaži*, *Kot v filmu*, deloma tudi v *Na drugi strani*.¹¹

Očetje imajo v primerjavi z materami bolj pluralno, a tudi bolj stransko vlogo tako z vidika odrasčajočih protagonistov kot literarnega dogajanja. V romanu *Zvezde vabijo* so očetovski liki nepomembni, vendar negativno obarvani, v *Iskanju Eve* pa si nasproti stojita preresen in preotročki oče. V *Spričevalu* predstavlja mehko družinsko avtoriteto, ki razreši krizno situacijo, v *Kitu na plaži* pa je zadovoljen s

¹¹ Med novejšimi tujejezičnimi romani, kjer je odsotnost matere zares izostrena, navajam dva: Oče v *Vesolje, me slišiš?* s pretanjenim nasiljem in čustvenim zanemarjanjem izčrpava nemočno mamo, ki ne zmore zapustiti destruktivnega razmerja in psihično zboli. Starejši brat Ronnie si uredi življenje daleč od doma in tako zbeži pred družinskimi težavami. Trinajstletni Aleks, ki mora živeti sam s popolnoma neodzivno, včasih tudi fizično odsotno materjo, se presenetljivo dobro znajde v danih okoliščinah, ki jih sprejema brez samopomilovanja. Zaradi svoje simpatičnosti in neposrednosti mu je okolica nenavadno naklonjena. Zelo pomembno, deloma starševsko vlogo odigrata najprej Zed in Steve, nova in odrasla prijatelja iz amaterskega društva raketarjev, še posebej pa najdena polsestra Terra. Odločilno vlogo na koncu vendarle odigra Ronnie. Vsi našeti poskrbijo za Aleksa in mu tako omogočijo kolikor toliko normalno otroštvo. Tudi Aleks s svojo otroško neposrednostjo in zrelostjo pomembno usmerja življenja svojih odraslih prijateljev, ki se spremenijo v nekakšno družinsko skupnost, mešanico socialnih in bioloških vezi. Roman Jacka Chena je bil objavljen leta 2017 in je dobitnik nagrade Audie Award for Middle Grade in Golden Kite Award for Middle Grade / Young Reader Fiction, nominiran pa je bil tudi za nagrado po izboru bralcev družabnega omrežja Goodreads za najboljšo otroško knjigo. V slovenščini je v prevodu Ane Ugrinović izšel pri Mladinski knjigi leta 2018. Drugi roman, z naslovom *Sin*, ki na še bolj nenavaden način obravnava motiv odsotne matere, je bil nagrajen z nagradama Joaquim Ruyra in La Isla de los libros, njegov avtor Alejandro Palomas pa je dobitnik častne listine IBBY 2018. V katalonščini je izšel leta 2015, leta 2019 pa je v prevodu Veronike Rot izšel pri založbi Zala in se pridružil prevodom v številne druge jezike. V njem je mama še po svoji smrti središče družine, saj sta z njo na posebno močan način povezana tako sin Guillem kakor tudi mož, ki svojo ženi občudujoče prepušča odločanje o življenjskih odločitvah. Čeprav med staršema prihaja do manjših nesoglasij glede vzgoje otroka, srečno živijo do trenutka, ko Amanda umre v letalski nesreči. Manuel, takrat že nekaj časa brezposeln, se ne more soočiti z ženino smrtjo, kar ima hude posledice na desetletnega sina. Čeprav ne samo iz lastne stiske, pač pa tudi v želji, da bi ga obvaroval, mu oče sploh ne pove, kaj se je zgodilo z njegovo mamo. Guillem pa v resnici od usodnega telefonskega klica dalje ve, da je njegova mama umrla. Sluti tudi, da oče ni sposoben sprejeti boleče izgube. V strahu, da bi, če bi ga soočil z realnostjo, izgubil tudi očeta in ostal čisto sam, Guillem sprejme Manuelovo igro. Pri svojih letih se seveda ne zmore ustrezno soočiti z zapleteno situacijo, zato se zateka v njemu in mami tako ljub lik Mary Poppins, saj bi rad s pomočjo fantazije razrešil konflikte iz resničnega sveta. Pa ne samo z očetom, ampak tudi z najboljšo prijateljico. Dejanjsko je oče tisti, ki živi v namišljenem svetu in se šele s pomočjo svetovalke sooči z bridkimi dejstvi. Končno sprejme ne samo ženino smrt, pač pa tudi sinovo občutljivost in drugačnost, ki je izvirala ne toliko iz mamine ljubezni do umetnosti in domišljije, kar je tako samoumevno prenašala na svojega sina, pač pa iz očetovega bežanja pred kruto resničnostjo.

kariero in hčerkinimi uspehi, zaradi česar je v primerjavi z ženo bolj spravljen z družinskimi razmerami. *Avtobus ob treh* je v tem smislu bolj razgiban že zaradi Uroševega očeta, ki zamenja pokojnega očeta, predvsem pa zaradi Tinetovega očeta, ki hudo zboli in se pokaže v bolj ranljivi luči. Gašperjeva situacija v *Kot v filmu* je zelo kompleksna, saj se izkaže, da je njegov oče v resnici oči in moralno vprašljiv človek, nadomesti pa ga pravi oče, ki ima poteze nekakšnega meta-človeka. Mančev oče v *Pojdi z mano* je sicer nasilen in zelo problematičen, vendar ni bil vedno tak; pomembno vlogo je v času fantovega otroštva igral tudi dedek.

Spomnil se je, da so, dokler je bil ded še živ, prišli vsak konec tedna k njemu na obisk, on pa je, če se je le dalo, večkrat ostal pri njem. Tudi po več dni skupaj. Takrat je to bila lepa domačija in tudi njegov oče je večkrat poprijel za kakšno delo. Potem pa je neke jeseni dedek umrl /.../ Takrat je bil njegov oče še avtoprevoznik, potem pa so mu zaradi vožnje v pijanem stanju vzeli vozniško dovoljenje in služba je šla po gobe. Oče, stari Manc, je pil in pil, kmetija je propadala /.../ Potem pa se je po nekem silovitem neurju s hriba dol usul še plaz in prepolovil hišo dobesedno na dvoje. Starega je potrl do konca, vse bolj in bolj se je zadolževal, dokler ni ponaredil nekaj listin, da bi to popravil in končal je v zaporu.¹²

Mančevo brezizhodno situacijo v šoli z malo verjetno naglico in lahkoto razreši Otov oče. Najbolj problematičen je Svitov oče v romanu *Na drugi strani*, skozi katerega so prikazane različne oblike nasilja in njihovo stopnjevanje. Svitova situacija deluje še bolj brezizhodna tudi zato, ker oče, za razliko od drugih romanov, nima alternative v nobenem drugem liku. Kompleksna je tudi vloga Svitovega dedka, ki ga je kot odraščajočega dečka usodno zaznamovalo vojno nasilje

Vloge očetov so v vseh romanih, tudi v tistih, kjer odigrajo ključno vlogo, manj usodne in stranske, predvsem pa bolj fluidne. V glavnem niso opredeljeni niti z materialno preskrbo niti z avtoriteto. Vloge mater so oddaljene od stereotipnih, a se liki znajdejo v primežu družbenih zahtev in osebnih želja. Pogosto ne zmorejo dosegati previsoko zastavljenih standardov. To se v literarnih delih odraža v njihovih življenjskih usodah, skozi njih pa tudi v usodah otrok. Matere, ne glede na to, kako zelo pasivno vlogo imajo, predstavljajo središče družine, v vsakem primeru pa lik, iz katerega izhajajo pozitivne ali negativne posledice za vse člane. Tako se tudi v romanih potrdi, da je na eni strani vloga matere povezana z določenim nelagodjem, na drugi pa se jasno pokaže, da se družina v svojem bistvu ni veliko spremenila. Zaradi različnih življenjskih pritiskov, v katerih so se praviloma znašle družine, lahko govorimo o relativno visoki neuspešnosti pri vzgoji, predvsem pa o (velikem) odmiku od sodobnih norm, ki jih postavlja (kapitalistično usmerjena) družba pred starše. Med liki otrok nihče ne dosega standardov nadpovprečnosti, z izjemo Nike v *Kitu na plaži*, ki je izjemno nadarjena deklica s številnimi skrbno izbranimi izobraževalnimi in prostočasnimi aktivnostmi. V tistih delih, kjer otroci ne uživajo posebne starševske pozornosti, je odstopanje od zastavljenih zahtev na ravni otroci – starši veliko. Pogosto je komunikacija med družinskimi člani nezadostna, kar se kaže tudi v njihovih medsebojnih odnosih. Bralec družinske razmere odraščajočih zato pogosto dojema kot kritične, ne pa tako brezizhodne, kot jih najdemo v nekaterih sodobnih mladinskih tujejezičnih romanih, kjer so situacije res pereče, medosebni odnosi pa skrajno zaostreni ali pa jih sploh ni. Obravnavani

¹² Dušan Čater, *Pojdi z mano*, str. 82.

obliki družinskih skupnosti sta le tradicionalna jedrna in enostarševska družina, v nekaterih primerih zaradi smrti enega od staršev.

K temu moramo dodati še dve pomembni ugotovitvi. Šola pogosto nastopa kot relativno restriktivna institucija, ki ne mara odstopanj od povprečja, hkrati pa je prostor nasilja, s katerim se neuspešno spopada ali ga latentno celo podpira. Druga ugotovitev pa je, da lahko v izbranih delih tudi sicer pogosto zasledimo motive šolskega, medvrstniškega in družinskega nasilja, ki dokaj odločujoče posežejo v literarno dogajanje. Velja, da so raznotere oblike nasilja v tujejezičnih mladinskih romanih v primerjavi z domačimi bistveno bolj pretanjene, a tudi bolj brutalne. Nasilje je kompleksen pojav, ki ga ljudje različno dojemajo, vendar pri tem veljajo določene zakonitosti: osebe, ki imajo izkušnjo z nasiljem, se soočajo z oblikami sramu in strahu pred negativnim odzivom najbližjih, predvsem pa občutki krivde, da so sami povzročili nasilno vedenje povzročitelja. Toda izkazovanje nasilja je vedno poniževanje drugega in vzpostavljanje moči nad njim. Kadar se v literarnih delih neugodnim družinskim razmeram pridruži še motiv nasilja, dojame bralec dogajanje kot težavno in brezupno.

Zaključek

Toga patriarhalna jedrna družina z jasno določenimi vlogami in pravili je v sodobnem času v veliki meri razpadla, saj ljudje živijo v različnih oblikah družinskih skupnosti, ki jih opredeljujejo velika dinamika, individualnost in začasnost. S tem se je spremenil tudi način vzgoje in vloge družinskih članov, pri čemer je funkcija matere doživela najmanj sprememb. V tem smislu se družinsko življenje ni veliko spremenilo, saj večino družinskih bremen nosijo še zmeraj ženske.

Opisane družbene spremembe smo opazovali v tistih slovenskih mladinskih romanih, ki so bili izbrani v projektu Rastem s knjigo in obravnavajo družino v najširšem smislu. Pri interpretaciji smo upoštevali celovitost literarnih del, vendar smo se osredotočili na naslednje motive in teme: družina in njene oblike, medosebni odnosi, vloga matere in očeta, pa tudi vzgoja in položaj otrok. Skoraj v vseh romanih smo sicer opazili določene odmike od tradicije, v kolikor med te lahko štejemo pogosto pojavljanje enostarševskih družin, saj drugačnih oblik družinskih skupnosti nismo zasledili. Vloge očetov so v primerjavi z materami manj usodne in stranske, predvsem pa bolj fluidne. Materinstvo v romanih sicer ni ravno stereotipno, liki se znajdejo v primežu družbenih zahtev in osebnih želja. Matere so presenetljivo pasivne, ne glede na to pa predstavljajo središče družine in v vsakem primeru lik, iz katerega izhajajo pozitivne ali negativne posledice za družinske člane. Največji odmik od norme opazimo pri vzgoji otrok, saj so starši relativno neuspešni, otroci pa prepuščeni samim sebi. Bolj kot mladostniško upornišvo je očitno umanjkanje komunikacije med družinskimi člani. Bralec družinske razmere odraščajočih zato pogosto dojema kot kritične, vendar nikoli brezizhodne. K občutju kritičnosti največkrat pripomore nasilje, še bolj pa šola kot restriktivna institucija. Zaključimo z zanimivostjo, da so navedene ugotovitve v sodobnih tujejezičnih romanih, prevedenih v slovenščino, običajno veliko bolj drastične.

Viri

- Dušan Čater, 2008: *Pojdi z mano*. Novo mesto: Goga.
- Neli Filipić Kodrič, 2004: *Na drugi strani*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nataša Konc Lorenzutti, 2016: *Avtobus ob treh (ali Društvo mlajših starejših bratov)*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Miha Mazzini, 2016: *Zvezde vabijo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vinko Möderndorfer, 2015: *Kit na plaži*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vinko Möderndorfer, 2013: *Kot v filmu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slavko Pregl, 2014: *Odprava zelenega zmaja*. Ljubljana: Beletrina.
- Slavko Pregl, 2005: *Spričevalo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dušan Šinigoj, 2014: *Iskanje Eve*. Dob pri Domžalah: Miš.

Literatura

- Tamara Narat in Urban Boljka, 2017: Otrokocentričnost v sodobni družbi: opredelitev in vloga koncepta. V: *Generaciji navidezne svobode. Otroci in starši v sodobni družbi*. Ljubljana: Sophia, (Naprej). 1–27.
- Jasna Podreka, 2012: Nasilje: Njegove interpretacije in reprezentacije. V: *Zgodovina otroštva*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 5–8.
- Renata Salecl, 2017: Nasilje. V: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kultura). 118–135.
- Renata Salecl, 2017: Starši in otroci. V: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kultura). 153–176.
- Alenka Švab, 2001: *Družina: od modernosti do postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in politično središče (Sodobna družina, 1).
- Mirjana Ule in Metka Kuhar, 2003: Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja. V: *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Psihologija vsakdanjega življenja). 49–61.
- Alojzija Zupan Sosič, 2017: Literarna oseba. Literarna oseba kot dvoživka. V: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera (Znanstvena Literatura). 185–191.